

*В.В. Тельвак, Б.М. Янишин
(м. Київ)*

**РОЗВИТОК НАУКОВОГО ЖИТТЯ У ПРОВІНЦІЙНИХ МІСТАХ
ГАЛИЧИНИ наприкінці ХІХ — на початку ХХ ст.
(НА ПРИКЛАДІ ДІЯЛЬНОСТІ ІСТОРИЧНОГО ТОВАРИСТВА
У ЛЬВОВІ)**

У статті розглянуто стан сучасної історіографії міського життя Галичини ХІХ — початку ХХ ст. Проаналізовано спроби Історичного товариства у Львові активізувати наукове життя у провінційних містах та з'ясовано причини їх невдач.

Ключові слова: *Галичина, історія провінційних міст, Історичне товариство у Львові.*

Після певного забуття міська проблематика протягом останніх років усе більше переміщається з периферії наукового зацікавлення у його центр. Це зауваження особливо актуальне щодо дослідження історії міст на українських землях у ХІХ — на початку ХХ ст., яке слабо вивчене українською історіографією (більше уваги приділено історії середньовічного чи радянського міста). Певним виявом зазначених тенденцій стало збільшення дисертаційних досліджень із різних аспектів зазначеної проблеми¹.

Як бачимо, географія досліджень доволі широка й охоплює практично усі українські терени. Однак, незважаючи на зростання публікацій з історії міст на українських землях, все ж науковий пошук дослідників у цьому напрямку характеризується певною хаотичністю. Сьогодні в українській історіографії ще не спостерігається комплексне осмислене дослідження міста на українських землях у ХІХ ст. як багатостороннього феномену.

Вкрай слабо в українській історіографії опрацьовано історію галицького міста ХІХ ст. Фактично єдиною працею синтетичного характеру українських дослідників цієї проблеми на сьогодні залишається книга О.С. Мазурка «Города западноукраинских земель эпохи империализма (социально-экономический аспект)», видана ще у 1990 р. на основі захищеної чотирма роками раніше кандидатської дисертації². У ній автор слушно зазначає, що «саме в епоху імперіалізму, незважаючи на колоніальне становище західноукраїнських земель, відбувається зростання і розвиток міст як центрів економічного, суспільно-політичного і культурного життя регіону». Однак водночас він стверджував у дусі епохи та історіографічної традиції про Галичину як внутрішню колонію Австро-Угорщини, джерело дешевої сировини, майже дармової робочої сили, вигідний ринок збуту товарів, виготовлених у метрополії. Відповідно, у промисловості галицьких міст автор вбачав лише риси, характерні для колоніальних

і півколоніальних країн, а саме: відсутність важкої індустрії (не зазначаючи при цьому, на якій базі вона мала постати), односторонній розвиток, висока питома вага підприємств кустарного і напівкустарного типу, примітивність технічного оснащення³.

Зі здобуттям Україною незалежності увага істориків сконцентрувалася на вивченні українського національного руху в Галичині, різних його течій, інституцій, політичних партій, українсько-польських стосунків⁴. Водночас, сьогодні все виразнішою стає потреба нового синтетичного опрацювання історії соціального розвитку Галичини, в тому числі й міст як окремого соціокультурного феномену. Певною основою для цього можуть стати й доволі численні, хоч все ще й недостатні, краєзнавчі дослідження⁵, автори яких все частіше звертають увагу на людину в місті, її щоденні турботи, переживання, працю і відпочинок та т.д.

Значно інтенсивніше проблематика історії міст Галичини (щоправда, головним чином її західної, польської, частини), їх мешканців, міського життя розробляється протягом кількох останніх десятиліть у сусідній польській історіографії. Серед досліджень синтетично-монографічного характеру слід виокремити праці К. Бронського⁶ та Я. Шимчак-Гофф⁷. Остання змальовує роздробленість спільноти малого міста на різні групи типу товариських гетто, які, своєю чергою, ділилися на ще менші групи. Постійний контроль з боку громадськості зумовив сильний консерватизм у поведінці та звичаях жителів галицьких містечок. Наприкінці XIX ст. зростає роль інтелігенції як основного рушія суспільних та культурних змін, при цьому авторка акцентує увагу на тому, що поряд з існуванням правових і політичних умов для розвитку громадянського суспільства одночасно йому на перешкоді стояло чимало бар'єрів, а тому поза елітами важко говорити про громадянське суспільство. Це особливо виразно спостерігається у малих містах Галичини кінця XIX ст.

Польськими дослідниками опубліковано також цілу низку збірників статей, присвячених історії польських міст (у тому числі й галицьких) XIX — початку XX ст. Серед останніх слід насамперед наголосити на тритомнику «Місто і польська культура» (Т. 1 — Простір, Т. 2 — Людина і Т. 3 — Цінності)⁸ за властиву йому концептуальну цілісність. У вміщених тут статтях польських дослідників розглядаються теоретичні проблеми стилю міського життя, щоденного життя, міського самоврядування, розвиток міського простору і просторових форм, проблеми «робітники і місто», «місто і культура» в Польщі XIX–XX ст.

Чимало цінних матеріалів знаходимо у кількох ювілейних і тематичних збірниках: «Польське містечко XIX–XX ст. як культурно-звичаєве явище»⁹, «Польське містечко у XIX–XX ст.: з історії формування громади»¹⁰, «Локальні та середовищні спільноти у польських містах і містечках під окупацією та після здобуття незалежності»¹¹ та ін.

Значний пізнавальний потенціал має також аналіз розвитку міст у контексті управлінсько-адміністративних змін на галицьких землях у XIX — на початку XX ст. Такий аналіз особливо актуальний щодо початку XIX ст., а також 1860-х років, оскільки допоміг би зрозуміти, які імпульси розвитку й елементи

попереднього періоду переходили в наступний, а які відмирили. Це становило б певну відповідь на проблему континуїтету (тяглості) і зламів в еволюції галицьких міст зазначеного часового відтинку¹².

Міська спільнота як така також є предметом окремих досліджень. На сьогодні найповніше вивчено становище робітничої верстви міського населення, натомість такі соціальні групи, як інтелігенція, буржуазія, дрібноміщанство, національні меншини значно слабше репрезентовані у працях істориків, а тому чималий евристичний потенціал мало б дослідження таких аспектів як, наприклад, «вчитель і місто», «лікар і місто» (зокрема зміна їх суспільного статусу саме протягом XIX ст. і причини цього) і т.п.

У зв'язку з цим при розгляді міської проблематики все нагальнішим сьогодні стає перенесення акценту із дослідження макропоказників, законодавчих норм — на життя людини в місті. У такому напрямку намагаються працювати В. Молчанов, Я. Гофф, М. Вороніна, О. Вільшанська, однак такі роботи поодинокі і їх, безперечно, не вистачає. В цьому контексті цікавим було б дослідження історії комунального господарства міста, його комунікаційної мережі, праці та відпочинку міських жителів. Майже не вивченим залишається сімейне життя, зокрема такий аспект як «чоловік, жінка та дитина у місті», а також складний комплекс дослідницьких проблем, які можна об'єднати під поняттям «культури» міста.

Зі свого боку, минуле Польського історичного товариства має розлогу та багату літературу. Це й зрозуміло, адже Товариство було першою польською науковою інституцією історичного профілю, котре мало поважний вплив на консолідацію національних наукових засобів та загальне зростання рівня наукових досліджень у XX ст. Проте, незважаючи на цей факт, не всі періоди існування Товариства й аспекти його діяльності вивчені належно і вичерпно, як цього вартувало б так заслужена перед польською історичною наукою інституція. Серед найслабше розроблених досі залишається початковий період діяльності Товариства, що тривав до початку Першої світової війни. Такий стан речей негативно відбивається на дослідженнях більш пізніх періодів, оскільки не дозволяє повною мірою простежити формування різноманітних напрямків діяльності Товариства, оцінити традиції та новації у їх реалізації. Так, регіональна політика Історичного товариства у Львові практично незнана і ще чекає на своє ґрунтовне дослідження. Досі в літературі відомі тільки скупі факти про існування різного роду наукових гуртків, появу яких ініціювало Товариство¹³. Така невивченість регіональної стратегії Товариства у довоєнні роки не дозволяє адекватно оцінити його роботу у цьому напрямі в інші періоди діяльності. Адже, на наше переконання, досвід та врахування помилок першої хвилі поширення діяльності Товариства у регіони, дозволили досить успішно провести роботу із закладання так званих Наукових станцій Польського історичного товариства у міжвоєнний час та у другій половині XX ст.

Від часу свого постання у 1886 р. Товариство одним із найголовніших напрямків своєї діяльності бачило дослідження регіональної історії. Так, у параграфі другому Статуту найбільш важливою метою було визначено «пробуд-

ження та допомога розвитку історичних наук із особливою увагою до минулого Червоної Русі»¹⁴. Така увага до місцевої історії була зумовлена кількома причинами. Передусім, суспільними потребами — необхідністю задовольнити зростаючі зацікавлення громадськості минулим своєї землі. Також, і це було не менш важливим, така регіональна орієнтація Товариства була інспірована сусіднім досвідом німців у створенні подібного роду історичних організацій. Саме німецькі вчені вважалися на той час законодавцями історичної моди. Загально-відомо, що за взірцеву модель як Товариству, так і його друкованому органу служили німецькі історичні товариства, котрі, як правило, зосереджувались саме на місцевій історії¹⁵. Цитований параграф статуту відбивав також реальний стан речей — на 260 членів першого року існування Товариства переважна більшість походила з Галичини.

Проте досить швидко стало зрозумілим, що конкретна реалізація зазначених завдань майже неможлива через відсутність виразної історико-краєзнавчої ініціативи у середовищі місцевої інтелігенції. Провінційні наукові сили залишались практично поза межами ініціатив Товариства, в якому домінувала інтелігенція Львова та Кракова. Про певну індіферентність провінційної інтелігенції до справ Товариства деякою мірою може свідчити перелік передплатників органу Товариства «Kwartalnika Historycznego» — серед них дуже малою є частка мешканців містечок і сіл.

Такий сумний стан речей викликав занепокоєння у керівництва Товариства і, передусім, його першого голови Ксаверія Ліске, який був справжнім ініціатором цієї регіональної стратегії. Для якісної зміни ситуації К. Ліске вирішив винести це надзвичайно важливе, на його переконання, питання на представницький форум другого з'їзду польських істориків, що відбувався під егідою Товариства у Львові у липні 1890 р. Оскільки сам голова Товариства був тяжко хворий і прикутий до ліжка, його доповідь під назвою «В який спосіб вдалось би пробудити та розвинути науковий рух на провінції» було оголошено на засіданні з'їзду 19 липня 1890 р. секретарем Освальдом Бальцером. У доповіді К. Ліске поставив перед учасниками з'їзду засадниче запитання: «Пізнаємо цілість історії Польщі, але не пізнаємо її історій провінційних і локальних, а чи можемо докладно пізнати цілість, не знаючи її частин?» Автор доповіді змалював слабкість наукового життя на провінції, показав недостатні зв'язки Товариства з маленькими містами Галичини та виступив із пропозицією створення наукових гуртків для організації регіональних досліджень у відповідних містах і містечках. Це, на думку К. Ліске, дозволило б не тільки пробудити історико-краєзнавчий рух, але й поширити зацікавлення історією на провінції та збільшити кількість членів Товариства. Він був переконаний, що «без пробудження наукового життя на провінції ніколи не дійдемо позитивних результатів на будь-якому полі гуманітарних наук» та що «навіть природничі науки не обійдуться без такої допомоги на провінції». Для втілення цієї ініціативи голова організації пропонував з'їзду прийняти відповідну ухвалу й рекомендувати Товариству відповідним чином внести зміни до статуту. Реферат закінчувався такими словами: «Моя пропозиція звучить таким чином: Високе зібрання ухвалює:

закликається Історичне товариство, щоби, згідно з висловленими у цьому рефераті пропозиціями, одразу приступило до заснування наукових гуртків із визначеною вище метою у відповідних містах і містечках нашого краю»¹⁶.

Доповідь К. Ліске викликала жваве обговорення на з'їзді, в якому взяли участь такі видатні польські історики, як О. Бальцер, В. Закшевський, М. Соколовський, С. Кубішталь, Ю. Пшевіцький, Б. Дембіцький, К. Равер та багато інших¹⁷. Цікаво, що в обговоренні реферату найактивнішу участь взяли також майбутні ініціатори заснування наукового гуртка у Дрогобичі Станіслав Тарновський та Францішек Зих. Інтенсивність обговорення перспектив регіональної політики Товариства свідчила про актуальність запропонованих ініціатив, їх назрілість і важливість для подальших шляхів розвитку польської історичної науки. Відповідно до пропозицій, висловлених у рефераті К. Ліске та підтримавши його подання, з'їзд прийняв ухвалу, згідно з якою Товариству рекомендувалось внести до статуту організації відповідний пункт, який уможливив би юридично утворення та функціонування наукових гуртків на провінції.

Зауважимо, що ще задовго до офіційного прийняття змін до статуту Товариства, одразу після з'їзду, голова К. Ліске та секретар професор О. Бальцер створили окремий комітет для реалізації нових регіональних принципів у діяльності організації. До нього увійшли професор В. Абрахам, професор О. Бальцер, доктор Л. Фінкель, професор В. Лозинський, професор Т. Войцеховський¹⁸. Комітет зайнявся розглядом організаційних моментів постановня та функціонування наукових гуртків. Проте, не очікуючи на результати роботи комітету, К. Ліске та О. Бальцер з власної ініціативи, для вивчення ситуації на провінції розіслали до 20 листів відомим діячам у різні містечка Галичини¹⁹. У цих листах містився заклик до закладання наукових осередків, а також проекти статутів майбутніх гуртків, що їх автори листів просили ретельно обговорити. На ці листи охоче відгукнулася провінційна інтелігенція. Таким чином постали перші три гуртки у Дрогобичі, Тернополі та Бучачі. Новостворені осередки почали просити організаційної та консультативної допомоги у керівництва Товариства. З цією метою було вирішено активізувати розробку змін до статуту організації. Проте продовжити започатковану справу К. Ліске так і не встиг — він помер 27 лютого 1891 року.

Справа організації наукових осередків перейшла на новий відділ, але через організаційні проблеми всередині Товариства була відсунута. Реферат К. Ліске та рекомендація історичного з'їзду майже півроку обговорювалися на численних засіданнях Товариства і були винесені на розгляд надзвичайного загального зібрання Товариства, котре відбулось у суботу 27 червня 1891 р. Секретар Товариства доктор Людвік Фінкель запропонував іменем зібрання внести зміни до параграфу третього статуту в тому дусі, аби можна було Товариству закласти й підтримувати наукові гуртки на провінції. Необхідність цієї зміни, як наголошував він, виникла з мандата, який Історичне товариство отримало на відповідну пропозицію Ксаверія Ліске від історичного з'їзду польських істориків. Доповідач зазначав, що «було то думкою померлого голови, щоби в цілому краї розбудити науковий рух, сконцентрувати у кожному повітовому

місті все живе, що може у будь-якому вигляді віддати науці свої послуги». Після виступу референта відділу зібрання одногосно ухвалило внести запропоновані зміни до параграфа третього статуту²⁰. Відповідно до цього рішення, секретар Товариства Л. Фінкель надіслав до Галицького намісництва листа, датованого першим липня 1891 р., в якому повідомляв про зміни у статуті Товариства²¹. Досить оперативно, другого липня того ж року дана зміна була затверджена Галицьким намісництвом²². У результаті цих змін у параграфі третьому статуту з'явився новий пункт, який до багатьох цілей діяльності Товариства додавав «закладання по повітах наукових гуртків та допомогу для них, завданням яких буде схилати своїх членів до самостійної наукової праці над минулим і теперішнім станом повіту, а zarazом поширювати серед них найновіші досягнення науки»²³. Новою постановою було визначено також юридичний статус новозаснованих гуртків — вони, на думку учасників зборів, повинні бути повністю незалежними від Товариства, а не його філіями, як це передбачалось одним із проєктів. Кожен науковий гурток мав право укласти власний статут відповідно до своїх потреб і подати його державній адміністрації на затвердження. Товариство ж залишало за собою ініціативу в закладанні нових наукових гуртків. Проте, оскільки всі новозасновані гуртки домагалися певного зв'язку з Товариством, воно зобов'язувалось підтримувати їх організаційно та морально. Ці обов'язки покладалися на керівництво Товариства. З метою втілення цієї ухвали в життя 9 листопада 1891 р. було створено відповідну комісію, до складу якої обрано професора Т. Войцеховського, професора Л. Цвіклінського, доктора А. Чоловського, доктора Л. Фінкеля, доктора Ф. Папе, доктора А. Прохазку. Ця комісія, окрім провадження подальшого листування у справі закладання нових гуртків, зайнялась також складанням анкети для вже існуючих осередків. Для активізації діяльності наукових гуртків комісія вирішила запросити до співпраці представників інших наук, передусім, природознавців, що й було затверджено на засіданні відділу 11 лютого 1892 р.²⁴.

Для інформування громадськості про діяльність наукових гуртків та поширення їхнього досвіду по інших регіональних осередках у кожному річнику «Kwartalnika Historycznego» було введено інформаційну рубрику під назвою «Наукові гуртки». Саме ця офіційна інформація, вміщена на сторінках журналу, є для нас єдиним джерелом для реконструкції діяльності дрогобицького наукового гуртка, оскільки у регіональній пресі жодних відомостей про його роботу нам віднайти не вдалось.

Про перші кроки Дрогобицького наукового гуртка дізнаємося з інформації у другому зошиті «Kwartalnika Historycznego» за 1892 рік. Зокрема, у ньому зазначається, що науковий гурток у Дрогобичі став одним із перших, утворених на заклик Товариства. Постав він з ініціативи графа Станіслава Тарновського зі Снятинки і професора дрогобицької гімназії Францішека Зиха. До Відділу наукового гуртка увійшли: граф Станіслав Тарновський — презес; Роман Ганчаківський — парафіяльний дрогобицький ксьондз, віце-презес; професор — Станіслав Беднарський — скарбник; професор Францішек Зих — секретар; старший комісар шахт Юзеф Соломон Фрідберг, інженер Казимир Гонсьоровський,

ксьондз Амброзій Полянський — викладач Закону Божого дрогобицької гімназії. Загальна кількість членів осередку нараховувала сорок вісім осіб — це були представники місцевої польської інтелігенції. Проаналізувавши склад керівництва гуртка, бачимо, що його інтелектуальним центром була дрогобицька гімназія, адже саме її працівниками були Ф. Зих, С. Беднарський, А. Полянський. Перше засідання гуртка відбулося 7 жовтня 1891 р. На ньому Ф. Зих виголосив реферат «З минулого міста Дрогобича». Головним предметом реферату була справа знаного в першій половині XVIII ст. Зельмана Вольфовича.

Друге засідання відбулося через три місяці, 3 січня 1892 р. На ньому Ф. Зих зreferував доповідь першого голови Товариства Ксаверія Ліске «Про пробудження наукового руху на провінції» та розповів про дискусію над цим рефератом на другому з'їзді істориків у Львові, а С. Василевський накреслив «Програму діяльності гуртка»²⁵. Саму програму нам не вдалося розшукати, не відомо, чи була вона подана на затвердження міській владі, оскільки сам гурток проіснував дуже недовго. Проте, правдоподібно, програма діяльності гуртка була зорієнтована на ті пункти, про які йшлося в рефераті К. Ліске та які були відображені у проекті комісії Товариства, а саме — історико-краєзнавча та пошукова робота. Такий висновок дотично підтверджують ті заходи, які організував гурток, наприклад, огляд археологічних пам'яток, що знаходились у гміні Вацовичі.

Наступне засідання дрогобицького наукового гуртка відбулося 23 квітня 1892 р. Перша половина засідання була присвячена обговоренню реферату професора Ф. Зиха під назвою «Хмельницький у світлі найновіших історичних досліджень». У ньому референт, на підставі праць П. Куліша, М. Карпова та Т. Корзона, змалював постать Богдана Хмельницького й охарактеризував його як історичного діяча²⁶. Після цього слово взяв голова гуртка граф С. Тарновський, який доповів про результати діяльності керівництва осередку в дорученій йому справі розкопування давніх могил довкола Дрогобича. Він повідомив, що керівництво ухвалило оглянути й докладно описати передусім могили на «Когутику», а стосовно справи їх розкопування — звернутися за кваліфікованою допомогою та рекомендаціями до краківської Академії Знань. У звіті гуртка повідомляється, що під керівництвом С. Тарновського місцева управа здійснила екскурсію на «Когутик», де оглянула три могили та довгий рів, котрий скидався на старе оборонне укріплення, а також було оглянуто дві могили у гміні Вацовичі. Опис цих могил та окопів, разом із кресленнями їх розташування на місцевості управа надіслала на експертизу до Краківської Академії мистецтв. На засіданні було прийнято ухвалу зайнятись описом, досить численних в околицях Дрогобича, могил та інших подібних археологічних пам'яток. Це засідання було останнім, котре зафіксовано в офіційній документації та звітах Товариства.

Серед членів гуртка особливу увагу привертають кілька постатей. Передусім, його голова Станіслав Тарновський — граф гербу Леліва (1836–1909), який у другій половині XIX ст. осів у Снятинці, отримавши цей маєток за заповітом від батька Валеріана. За кілька років Снятинка, поруч Медики та Вороблевич, стала ще одним, як пише Р. Афтаназі, «мистецьким» осередком східної частини

Перемишльської землі²⁷. С. Тарновський мав дуже виразні та сформовані художні зацікавлення, відомими є його власні художні спроби. І хоча він ніколи не вийшов поза межі аматорства, малярство та колекціонування цікавили його до кінця життя. Через близьке знайомство з відомими представниками польського художнього світу, зокрема дружби з Артуром Гроттгером, йому вдалося зібрати цінну мистецьку колекцію. Снятинка стала місцем народження багатьох картин Артура Гроттгера, зокрема його «Літуанії». Серед найцінніших картин у збірці С. Тарновського були твори Луки Джордано, Вільгельма Леопольського, Анджеея Грабовського, Олександра Котсіса, Юзефа Пітшмана, Францішка Ксаверія, Максиміліана Сем'яновського, Фелікса Гануша, Олександра Гридлевського, Юліуша Коссака, Тадеуша Рибковського та інших²⁸. Особливо значною була колекція картин друга господаря — Артура Гроттгера, що налічувала понад тридцять робіт. Крім картин, С. Тарновський мав також велику нумізматичну колекцію та зібрання венеціанських дзеркал. На жаль, Перша та Друга світова війни призвели до пограбування колекцій графа, і тільки деякі картини з його маєтку знаходяться зараз у польських музеях. Крім художніх замилювань, С. Тарновський був також палким аматором історико-краєзнавчої роботи. Саме з його ініціативи відбулись огляди й описи археологічних пам'яток навколо Дрогобича. Його ім'я ми знаходимо серед постійних членів Історичного товариства та довголітніх передплатників його органу — «Kwartalnika Historycznego».

Єдиним професійним істориком у гуртку був його секретар — професор дрогобицької гімназії Францішек Зих. Про нього знаємо дуже небагато, оскільки більшість свого життя вік провів поза межами Дрогобича. Народився 1853 р. у маленькому галицькому містечку, 1874 р. закінчив класичну гімназію у Жешуві. У 1874–1879 рр. навчався у Львівському університеті, спеціалізувався з історії Польщі під керівництвом К. Ліске та І. Шараневича. Професійну кар'єру розпочав заступником учителя у класичній гімназії Перемишля, а невдовзі — Львова²⁹. У 1889–1897 р. Ф. Зих працював на різних посадах у дрогобицькій гімназії — від звичайного вчителя до професора, викладав історію³⁰. У короткому часі протягом кількох місяців 1895 р., під час зміни керівництва гімназії виконував обов'язки її директора³¹. Ф. Зих був відомий у науці як автор історичних студій про Зельмана Вольфовича та взаємини хрестоносців із поляками. Ці праці були досить прихильно оцінені науковою критикою³². Попри те, що Ф. Зих був професійним істориком, не знаходимо його прізвища серед членів Історичного Товариства у Львові, хоча він був активним учасником з'їздів польських істориків у Львові 1890 р. та Кракові 1900 р. Після недовгої кар'єри у Дрогобичі, Ф. Зих переїхав на більш престижну посаду директора Бучацької гімназії, про що довідуємося зі списків учасників краківського з'їзду польських істориків³³.

Серед наукових гуртків, які виникли з ініціативи Товариства, дрогобицький припинив свою діяльність одним із перших. Безпосередньо це можна пояснити тим, що душа гуртка — гімназійний професор Ф. Зих невдовзі після його заснування покинув Дрогобич. Хоча, зрозуміло, причини лежали глибше — у нестійкості краєзнавчих інтересів місцевої інтелігенції. Серед наукових гуртків

першої хвилі більш-менш тривалою діяльністю відзначилися лише два — перемишльський і, особливо, тернопільський, що пояснюється значним прошарком місцевої інтелігенції, наявністю в її колі багатьох фахових істориків. Найбільш активну діяльність розвинув тернопільський науковий гурток, який не тільки провадив роботу протягом багатьох років, але й спромігся на кілька видань друкованого органу осередку — «Rocznik kółka naukowego tarnopolskiego»³⁴.

На жаль, регіональні ініціативи Товариства виявилися недовговічними. Це можна пояснити кількома причинами. По-перше, незрілістю історико-краєзнавчих зацікавлень у провінційній інтелігенції. По-друге, надзвичайною слабкістю організаційного зв'язку між гуртками і Товариством, що саме визначило їх незалежний статус й усунулося від вирішення проблем становлення та діяльності осередків. Та, на нашу думку, найголовніше — відсутністю у керівництва Історичного товариства свідомої і глибоко продуманої програми поширення своєї діяльності у регіони. Все це не дозволило належним чином реалізувати запропоновані першим головою організації ініціативи. Як би там не було, але вже під час чергового, Третього краківського з'їзду польських істориків у 1900 р., жоден із доповідачів не згадав ні про ініціативи першого голови Товариства, ні про спроби організації перших наукових осередків. Це дало підстави одному з оглядачів з'їзду із сумом зазначити, що «забуто про справу, порушену десять років тому на львівському з'їзді світлої пам'яті професором Ксаверієм Ліске, «Яким чином вдасться розбудити та розвинути науковий рух на провінції»³⁵.

Досвід регіональної політики Товариства, отриманий під час створення наукових гуртків, попри свій переважно негативний результат, мав все-таки й деяке позитивне значення. По-перше, він був врахований уже на початку XX ст. при закладанні в 1913 р. краківського наукового осередку Історичного товариства, що сприяло його виходу з глибокої фінансової й організаційної кризи та суттєво збільшило кількість членів організації. На відміну від наукових гуртків, краківський осередок був безпосередньо пов'язаний із Товариством, був його своєрідною філією. Члени осередку автоматично ставали членами центральної організації. Ці фактори, поряд із значними суб'єктивними чинниками, зумовили розквіт краківської філії Історичного товариства. По-друге, цей досвід був покладений в основу поширення діяльності Товариства на провінції у міжвоєнний та повоєнний етапи його розвитку. Врахування попередніх помилок, на нашу думку, значною мірою зумовило поширення та розквіт наукових станцій, відділів і місцевих осередків Товариства, що, на відміну від наукових гуртків, були його філіалами та вписувались у чітку регіональну стратегію організації, а згодом вивели його діяльність на новий, більш високий щабель розвитку³⁶.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

¹ Гуменюк А.О. Міста Правобережної України в другій половині XIX ст. — К., 1993; Головка О.М. Харківське міське самоврядування у 1893–1917 роках. — Харків, 1997; Молчанов В.Б. Життєвий рівень міського населення Правобережної України (1900–

1914). — К., 2000; *Щерба Т.О.* Міське самоуправління на Правобережній Україні у другій половині XIX ст. — Донецьк, 2001; *Плаксії Т.М.* Міське самоврядування Середньої Наддніпряниці в другій половині XIX — на початку XX ст. — Запоріжжя, 2001; *Шара Л.М.* Становлення органів самоврядування у містах і посадах Чернігівської губернії в останній третині XIX ст. — Харків, 2002; *Люта Т.Ю.* Картографування території Києва та інформаційні можливості карт і планів міста XVII–XIX ст. — К., 2003; *Прищеп О.П.* Міста Волині в другій половині XIX — на початку XX ст. — Чернівці, 2003; *Діанова Н.М.* Формування населення міст Південної України у дореформений період (кінець XVIII — 1861). — Одеса, 2003; *Константинова В.М.* Джерела з соціально-економічної історії міст Південної України останньої чверті XVIII — 1853. — Запоріжжя, 2004; *Нікітін Ю.О.* Зміни в становищі сільського й міського населення Київської та Чернігівської губерній після селянської і міської реформ 60–70 років XIX ст. — К., 2004; *Надубська С.Б.* Соціально-економічний розвиток міст Південної України в 1861–1900 (за матеріалами Херсонської та Катеринославської губерній). — Одеса, 2005; *Вороніна М.С.* Мешканки міст Харківської губернії: тендерна дискримінація та динаміка змін (1861–1917). — Харків, 2005; *Маргулов А.Х.* Урбанізаційні процеси на Донбасі у 1861–1917. — Донецьк, 2005.

² *Мазурок О.С.* Города западноукраинских земель эпохи империализма (социально-экономический аспект). — Львов, 1990. — 156 с.

³ Там же. — С. 124.

⁴ Див. праці Я. Грицака, І. Чорновола, М. Мудрого, О. Аркуші, В. Расевича, В. Пашука та ін.

⁵ Галич і Галицька земля в українському державотворенні. — Івано-Франківськ, 1999. — 185 с.; Жовківщина: Історико-мемуарний збірник. — Жовква, 1997; *Рабій Ю.Є.* Княжий город Самбір. — Львів, 1999. — 422 с.; Буськ: історико-краєзнавчий нарис. — Львів, 1993; *Бойко Г.М.* Борислав: соціально-економічний нарис. — Львів, 1986; Міста і села Галицького району: історія, пам'ятки, особистості. — Івано-Франківськ, 2001; серія «Дрогобиччина — земля Івана Франка»; Дрогобицький краєзнавчий збірник та ін.

⁶ *Broński K.* Rozwój gospodarczy większych miast galicyjskich w okresie autonomii. — Kraków, 2003. — 212 s.

⁷ *Szymczak-Hoff J.* Życie towarzyskie i kulturalne Rzeszowa w dobie autonomii Galicji. — Rzeszów, 1993. — 248 s.; *Szymczak-Hoff J.* Społeczność małego miasta galicyjskiego w dobie autonomii. — Rzeszów, 1992. — 163 s. etc.

⁸ Miasto i kultura polska doby przemysłowej (red. Hanny Imbs). — Т. 1: Przestrzeń. — Warszawa, 1988; Т. 2: Człowiek. — Warszawa, 1993; Т. 3: Wartości. — Warszawa, 1993.

⁹ Miasteczko polskie 19–20 w. jako zjawisko kulturowo-obyczajowe. — Kielce, 1998, зокрема статті Алоїзія Зелецького про структуру галицького міщанства 1867–1914 рр., а також Р. Колоджейчика про маломістечкові еліти у Польському Королівстві в 19 ст.

¹⁰ Miasteczka polskie w 19–20 w. Z dziejów formowania się społeczności. — Kielce, 1992, зокрема статті Т. Гонсовського, Я. Гофф, Е. Качиньської, Д. Ольшевського, Р. Колоджейчика.

¹¹ Wspólnoty lokalne i środowiskowe w miastach i miasteczkach ziem polskich pod zaborami i po odzyskaniu niepodległości. — Toruń, 1998.

¹² Цю проблему щодо польських міст початку XIX ст. частково намаркувала Барбара Грохувська у статті «Польські міста на початку XIX ст.: континуація чи злам?» у збірнику Miasta polskie w dwusetlicie prawa o miastach / red. E. Kaltenberg-Kwiatkowskiej. — Warszawa, 1994. — S. 62–75.

¹³ Див., напр.: *Historiografia polska w dobie pozytywizmu (1865–1900). Kompendium dokumentacyjne*, red. R. Przelaskowski. — Warszawa 1968. — С. 155; *Papée F.* Towarzystwo

Historyczne 1886–1900 // Kwartalnik Historyczny. — 1937. — S. 13–14; *Kondracki T.* Ksawery Liske i początki Polskiego Towarzystwa Historycznego // Polskie Towarzystwo Historyczne 1886–1986. Zbiór studiów i materiałów, red. S.K. Kuczyński. — Wrocław, 1990. — S. 84; *Galos A.* Powstanie Towarzystwa Historycznego i jego organu naukowego // Polskie Towarzystwo Historyczne 1886–1986. Zbiór studiów i materiałów, red. S.K. Kuczyński. — Wrocław, 1990. — S. 95; *Brzozowski S.* Zabór austriacki // Historia nauki polskiej. Pod red. B. Suchodolskiego. — Wrocław, 1987. — T. IV. 1863–1918. Część I i II. — S. 340.

¹⁴ Statut Towarzystwa Historycznego. — Lwów, 1886. — S. 1.

¹⁵ *Samsonowicz H.* Wokół idei i koncepcji Polskiego Towarzystwa Historycznego // Polskie Towarzystwo Historyczne 1886–1986. Zbiór studiów i materiałów, red. S.K. Kuczyński. — Wrocław, 1990. — S. 10.

¹⁶ Pamiętnik Drugiego Zjazdu historyków polskich we Lwowie. — Tom I. Referaty. — Lwów, 1891. — S. 4.

¹⁷ Pamiętnik Drugiego Zjazdu historyków polskich we Lwowie. — Tom II. Obrady i uchwały. — Lwów, 1891. — S. 133–140.

¹⁸ Kółka naukowe // Kwartalnik Historyczny. — 1892. — Z. 2. — S. 463.

¹⁹ Xawery Liske // Kwartalnik Historyczny. — 1891. — S. 537.

²⁰ Sprawozdania z posiedzeń Towarzystwa Historycznego // Kwartalnik Historyczny. — 1891. — Z. 4. — S. 946.

²¹ Державний архів Львівської області, ф. 1, оп. 54, спр. 1414, арк. 10.

²² Там само, арк. 12.

²³ Statut Towarzystwa Historycznego. — Lwów, 1893. — S. 1.

²⁴ Kółka naukowe // Kwartalnik Historyczny. — 1892. — Z. 2. — S. 463.

²⁵ Там само.

²⁶ Там само. — Z. 3. — S. 691.

²⁷ *Aftanazy R.* Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej. Tom 8. Województwo ruskie, Ziemia Przemyska i Sanocka. — Wrocław–Warszawa–Kraków: Wydawnictwo Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, 1996. — S. 249–250.

²⁸ Докладніше про мистецьку колекцію С.Тарновського див.: *Bołoz-Antoniewicz J.* Grottger. — Lwów, 1910; *Olszewski.* Katalog wystawy dzieł Artura Grottgera. Wyd. 2. — Lwów, 1906.

²⁹ *Puszka A.* Nauczyciele historii i geografii państwowych szkół średnich w Galicji w okresie autonomii (1868–1914). — Lublin, 1999. — S. 345.

³⁰ *Kultys Ż.* Historia Gimnazjum Drohobyckiego. — Drohobycz: Nakładem Komitetu Jubileuszowego, 1908. — S. 207.

³¹ Ibidem. — S. 77.

³² Див., наприклад, одну з рецензій: *Perlbach M.* Powołanie Krzyżaków do Polski. Napisał Franciszek Zych // Kwartalnik Historyczny. — 1888. — S. 492–498.

³³ Pamiętnik III Zjazdu historyków polskich w Krakowie. — Tom II. Protokoły obrad. — Kraków, 1901. — S. 154.

³⁴ Див., наприклад, звіти гуртка: Kółka naukowe // Kwartalnik Historyczny. — 1893. — Z. 4. — S. 774; Kółka naukowe // Kwartalnik Historyczny. — 1894. — Z. 3. — S. 576.

³⁵ *Gubrynowicz B.* Trzeci Zjazd historyków polskich w Krakowie. Nadbitka z «Ateneum». — T. 4. — Z. 1. — 1900. — S. 97–110.

³⁶ Див. про це докладніше: *Wyrobisz A.* Polskie Towarzystwo Historyczne i losy polskiej regionalistyki // Polskie Towarzystwo Historyczne 1886–1986. Zbiór studiów i materiałów, red. S.K. Kuczyński. — Wrocław, 1990. — S. 35–55.

Стаття надійшла до редколегії 20.11.2014 р.

**РАЗВИТИЕ НАУЧНОЙ ЖИЗНИ В ПРОВИНЦИАЛЬНЫХ ГОРОДАХ ГАЛИЦИИ
в конце XIX — начале XX в. (НА ПРИМЕРЕ ИСТОРИЧЕСКОГО ОБЩЕСТВА
ВО ЛЬВОВЕ)**

В статье рассматривается состояние современной историографии городской жизни в Галиции XIX — начала XX веков. Проанализированы попытки Исторического общества во Львове активизировать научную жизнь на провинции и раскрыты причины их неудач.

***Ключевые слова:** история провинциального города, Историческое общество во Львове, Галиция.*

**DEVELOPMENT OF SCIENTIFIC LIFE IN THE PROVINCIAL CITIES
OF GALICIA late nineteenth — early twentieth century (ON THE EXAMPLE
OF THE HISTORICAL SOCIETY IN LVIV)**

In the article exposed the condition of the modern historiography of the Galician cities in the XIX-th century. The attempts of the Historical Society in Lviv to activate the scientific work on the province in Galicia and their failures are analyzed.

***Keywords:** the history of towns on province, the Historical Society in Lviv, Galicia.*